

O'ZBEKISTON QONUNCHILIGIDA KORPORATSIYALAR VA ULARNING TURLARI

Axmadov Abrorbek Adxam o'g'li

Ijtimoiy fanlar fakulteti Biznes huquqi mutaxassisligi 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi doirasida korporatsiya tushunchasi, uning belgilari, huquqiy maqomi va tashkiliy-huquqiy shakllari tahlil etiladi. Xususan, aksiyadorlik jamiyatlari, mas'uliyati cheklangan jamiyatlar, xo'jalik shirkatlari va kooperativlar kabi asosiy korporativ shakllarga e'tibor qaratilgan. Shuningdek, 2022–2024-yillarda korporativ huquq sohasida amalga oshirilgan islohotlar va yangi tendensiyalar ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijasida O'zbekistonning korporativ qonunchiligi izchil rivojlanib, xalqaro standartlarga yaqinlashib borayotgani aniqlangan.

Kalit so'zlar: korporatsiya, aksiyadorlik jamiyati, mas'uliyati cheklangan jamiyat, xo'jalik shirkat, kooperativ, yuridik shaxs, korporativ boshqaruv, ustav kapitali, O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi.

Abstract: This thesis analyzes the concept, legal status, and organizational-legal forms of corporations in the legislation of the Republic of Uzbekistan. Special attention is paid to joint-stock companies, limited liability companies, business partnerships, and cooperatives. The study also examines the corporate law reforms carried out in 2022–2024 and modern trends. The findings confirm that Uzbekistan's corporate legislation is consistently developing and aligning with international standards.

Key words: corporation, joint-stock company, limited liability company, business partnership, cooperative, legal entity, corporate governance, charter capital, Civil Code of the Republic of Uzbekistan.

Аннотация: В данной тезисе анализируются понятие корпорации, её признаки, правовой статус и организационно-правовые формы в рамках законодательства Республики Узбекистан. В частности, уделено внимание основным корпоративным формам, таким как акционерные общества, общества с ограниченной ответственностью, хозяйственные товарищества и кооперативы. Также рассмотрены реформы и новые тенденции в сфере корпоративного права за 2022–2024 годы. В результате исследования установлено, что корпоративное законодательство Узбекистана последовательно развивается и приближается к международным стандартам.

Ключевые слова: корпорация, акционерное общество, общество с ограниченной ответственностью, хозяйственное товарищество, кооператив, юридическое лицо, корпоративное управление, уставный капитал, Гражданский кодекс Республики Узбекистан.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti tobora chuqurlashtirib borilayotgan hozirgi davrda korporatsiyalar zamonaviy iqtisodiyotning asosiy subyektlari sifatida tobora muhim ahamiyat kasb

etmoqda. O'zbekiston Respublikasida iqtisodiy islohotlarning chuqurlashtirilishi va mulkni davlat tasarrufidan chiqarish jarayonlari natijasida korporativ tashkilotlar soni keskin ko'paydi. Bunda tegishli huquqiy tartibga solish mexanizmlarining shakllantirilishi alohida ahamiyat kasb etadi.

Respublikamizda korporatsiyalarning huquqiy maqomi va turlari birinchi navbatda O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi (1995-yil 21-dekabr), "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonun (1996-yil 26-aprel, 223-I-son), "Mas'uliyati cheklangan jamiyatlar to'g'risida"gi Qonun, "Xo'jalik shirkatlari to'g'risida"gi Qonun kabi normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. 2022–2024-yillarda esa korporativ munosabatlarni yanada takomillashtirish maqsadida bir qator muhim islohotlar amalga oshirildi.

Ushbu tezisning maqsadi O'zbekiston qonunchiligida korporatsiya tushunchasini ilmiy jihatdan tahlil qilish, korporatsiya turlarini tavsiflab berish va ularning huquqiy tartibga solinishining zamonaviy holatini baholashdan iborat.

Asosiy qism

O'zbekiston qonunchiligida "korporatsiya" tushunchasi faqat yagona mustaqil qonun orqali emas, balki bir qator huquqiy aktlar majmuasi asosida belgilanadi. Fuqarolik kodeksining 39-moddasiga ko'ra, yuridik shaxs bo'lib, alohida mol-mulkka ega bo'lib, o'z nomidan mulkiy va shaxsiy nomulkiy huquqlarni qo'lga kirituvchi, majburiyatlar oluvchi hamda sudda da'vogar va javobgar bo'la oladigan tashkilot korporativ xususiyatlarga ega hisoblanadi [1].

Korporatsiya huquq nazariyasida quyidagi asosiy belgilar bilan tavsiflanadi: birinchidan, u yuridik shaxs maqomiga ega bo'lib, o'z ishtirokchilaridan huquqiy jihatdan ajralib turadi; ikkinchidan, korporatsiyaning o'z mol-mulki mavjud bo'lib, u ishtirokchilar mol-mulkidan alohida hisoblanadi; uchinchidan, korporatsiya ishtirokchilari cheklangan javobgarlik prinsipiga asoslanadi; to'rtinchidan, korporatsiyalar maxsus boshqaruv organlari (umumiy yig'ilish, kuzatuv kengashi, ijro organi) orqali faoliyat yuritadi [2, 87-b.].

Akademik Rahmonqulov H.R. va professor Gulyamov S.S.ning ta'rifiga ko'ra, "korporativ jamiyat — bu yuridik shaxs huquqiga, ta'sischi tomonidan taqsim etilgan kapitalga va o'z nomiga ega bo'lib, o'z majburiyatlari yuzasidan mustaqil javobgar bo'ladigan fuqarolar birikmasi" hisoblanadi [2, 54-b.].

Sivilist olim V.R.Topildiyevning fikricha, fuqarolik huquqining predmeti tarkibiga, tashkiliy mulkiy munosabatlar, tashkiliy nomulkiy munosabatlar va tashkiliy korporativ munosabatlar kiradi. Bu munosabatlarni barchasini fuqarolik tashkiliy - huquqiy munosabatlar deb nomlash lozim. [3, 15-b.].

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksiga muvofiq, tijorat tashkilotlari quyidagi asosiy tashkiliy-huquqiy shakllarda tashkil etilishi mumkin: aksiyadorlik jamiyatlari (AJ); mas'uliyati cheklangan jamiyatlar (MChJ); xo'jalik shirkatlari (to'la shirkat, kommandit shirkat); ishlab chiqarish kooperativlari [1].

2022-yil 8-noyabrdagi Prezident qaroriga (PQ-415) asosan unitar korxonalar va qo'shimcha mas'uliyatli jamiyat shaklidagi yuridik shaxslar tashkil etishga 2023-yil 1-martdan boshlab yo'l qo'yilmaydi [5]. Mazkur islohotning maqsadi — tijorat tashkilotlari

shakllarini ratsionalizatsiya qilish va zamonaviy korporativ boshqaruv usullarini keng joriy etishdir.

Aksiyadorlik jamiyati — O'zbekistonda eng murakkab va yirik korporativ shakli hisoblanadi. "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonunning 3-moddasiga ko'ra, ustav fondi aksiyadorlarning jamiyatga nisbatan huquqlarini tasdiqlovchi muayyan miqdordagi aksiyalarga taqsimlangan xo'jalik yurituvchi subyekt aksiyadorlik jamiyati deb e'tirof etiladi [4].

Aksiyadorlik jamiyatlari ochiq va yopiq turlarga bo'linadi. Ochiq Aksiyadorlik jamiyatida (OAJ) aksiyalar cheklanmagan shaxslar doirasida erkin muomalada bo'lib, ochiq obuna yo'li bilan joylashtirilishi mumkin; aksiyadorlar soniga chegara qo'yilmaydi. Yopiq Aksiyadorlik jamiyatida (YAJ) esa aksiyalar faqat muassislar yoki oldindan belgilangan shaxslar orasida taqsimlanadi va aksiyadorlar soni 50 nafardan ortmasligi lozim [4]. Aksiyadorlik jamiyatida kuzatuv kengashi va ijro organi majburiy tashkil etilishi talab etiladi.

Mas'uliyati cheklangan jamiyat — O'zbekistonda eng keng tarqalgan korporativ shakl bo'lib, amaliy tadbirkorlik uchun qulay hisoblanadi. MChJda ishtirokchilar faqat o'z ulush qiymati miqdorida javobgar bo'ladilar; ulushlar aksiyadorlik jamiyatidagi aksiyalardek erkin muomalada bo'lavermasligi mumkin; boshqaruv umumiy yig'ilish va ijro organi orqali amalga oshiriladi [2, 143-b.].

2022-yilgi islohotlarga ko'ra MChJ uchun ta'sis shartnomasini davlat ro'yxatidan o'tkazish majburiyati bekor qilingan, bu esa tashkilot tuzishni soddalashtirgan [5]. Davlat ulushi 50 foiz va undan ko'p bo'lgan yirik MChJlar esa ichki audit xizmatini tashkil etishi shart hisoblanadi.

Xo'jalik shirkatlari to'la shirkat va kommandit shirkat turlarida tashkil etiladi. To'la shirkatda barcha ishtirokchilar jamiyat nomidan tadbirkorlik faoliyatini yuritadi va jamiyat majburiyatlari bo'yicha o'z mol-mulki bilan subsidiar javobgar bo'ladilar [1]. Kommandit shirkatda esa to'la sheriklar bilan birga hissa qo'shuvchilar (kommanditlar) ham ishtirok etadi; kommanditlar faqat o'z hissalarini doirasida javobgar bo'ladilar. Ushbu shakl asosan kichik biznes uchun qulay hisoblanadi.

Ishlab chiqarish kooperativi — fuqarolar tomonidan asosan birgalikda ishlab chiqarish yoki boshqa xo'jalik faoliyatini amalga oshirish maqsadida tashkil etiladigan ixtiyoriy birlashma. Kooperativ a'zolik ulushlar (pay) asosida faoliyat yuritadi. A'zolar kooperativ majburiyatlari bo'yicha qonunda belgilangan miqdorda subsidiar javobgarlik oladilar. Ushbu shakl qishloq xo'jaligi va hunarmandchilik sohasida keng qo'llaniladi [2, 156-b.].

O'zbekiston korporatsiya turlarining qiyosiy tahlili ularning har biri o'ziga xos ustunlik va kamchiliklarga ega ekanligini ko'rsatadi. Aksiyadorlik jamiyatlari yirik kapital jalb qilish uchun eng qulay shakl bo'lib, birja bozorida faoliyat yuritish imkonini beradi, biroq boshqaruv talablari murakkab va xarajatlar yuqori. MChJ esa kichik va o'rta biznes uchun optimal variant bo'lib, oson tashkil etiladi

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-415-son Qarori korporativ munosabatlarni yanada takomillashtirish borasidagi muhim qadam bo'lib, unda korporativ boshqaruvni modernizatsiya qilish, shaffoflikni ta'minlash va investorlar huquqlarini

himoya qilish ustuvor vazifalar qatoriga kiritildi [5]. Zamonaviy tendensiyalarga ko'ra, raqamlashtirish jarayonlari korporativ boshqaruvga ham faol kirib kelmoqda: elektron aksiyadorlar yig'ilishlari, onlayn ro'yxatdan o'tish va raqamli hujjat aylanishi tizimlari joriy etilmoqda [3, 102-b.].

Xulosa

O'zbekiston qonunchiligida korporatsiya tushunchasi yuridik shaxslar tizimining muhim qismi bo'lib, uning turli shakllari — aksiyadorlik jamiyati, mas'uliyati cheklangan jamiyat, xo'jalik shirkatlari va kooperativlar — bozor iqtisodiyotining turli ehtiyojlarini qondirish uchun mo'ljallangan.

2022–2024-yillarda amalga oshirilgan islohotlar, jumladan unitar korxonalar va qo'shimcha mas'uliyatli jamiyat shakllarini tugatish, korporativ axborot oshkoraligini kuchaytirish va boshqaruv standartlarini yaxshilash kabi chora-tadbirlar O'zbekistonning korporativ huquq tizimini xalqaro me'yorlarga yaqinlashtirdi. Bu mamlakatda investitsiya muhitini yaxshilashga va tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga muhim hissa qo'shmoqda.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, korporatsiya huquqi O'zbekiston iqtisodiy-huquqiy tizimining dinamik rivojlanib borayotgan sohasi bo'lib, uning yanada takomillashtirilishi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi (1995-yil 21-dekabr). — lex.uz
2. Rahmonqulov H.R., Gulyamov S.S. Korporativ huquq. — T.: TDYI, 2007. — 474 b.
3. Топилдиев В.Р. Фуқаролик ҳуқуқи. Дарслик. –Т., «Yuridik adabiyotlar publish» 2022. –Б. 590.
4. Ўзбекистон Республикасининг "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni (1996-yil 26-aprel, 223-I-son). — lex.uz
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 8-noyabrdagi PQ-415-son Qarori "Korporativ munosabatlarning huquqiy asoslarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida". — lex.uz
6. Ўзбекистон Республикасининг "Mas'uliyati cheklangan jamiyatlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. — lex.uz
7. Ўзбекистон Республикасининг "Xo'jalik shirkatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. — lex.uz
8. Топилдиев В.Р. Фуқаролик қонунчилигида корпоратив муносабатларни такомиллаштириш истиқболлари хусусида айрим мулоҳазалар. Eurasian journal of law, finance and applied sciences журналі 2022. 105-114 бетлар.